

imeli skoraj še ničesar... Problemi, viri in metode literarne in politično-socialno-gospodarske zgodovine so danes tako različni, da jih v bodočnosti verjetno ne bodo obdelovali isti raziskovalci; potrebno pa je, da ostane med njimi tesno sodelovanje, in potem bo postala vedno bolj živa Prijateljeva misel o povezanosti literarnega, političnega in socialno-gospodarskega razvoja».

Vasilij Melik

Marjan Britovšek, **Boj za Leninovo dediščino**. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1976, 1. in 2. knjiga. 712 strani. (Zbirka Tokovi.)

Dr. Marjan Britovšek je eden redkih slovenskih zgodovinarjev, ki se je z vso znanstveno zagnanostjo lotil proučevanja problematike mednarodnega delavskega gibanja. To dokazujejo njegova številna objavljena dela. Naj tu omenim samo nekatera: »Revolucionarni idejni preobrat med prvo svetovno vojno« (Ljubljana 1969); »Anton Fürster in revolucija 1848 v Avstriji« (Maribor 1970); »Stavovi druge internacionale prema ratu i kolonialnom pitanju« (Beograd 1965); »Radnički pokret u periodu između I. i II. internacionale« (Beograd 1964); »Delavsko gibanje in oblikovanje znanstvenega socializma« (Ljubljana 1975); »Boj za Leninovo dediščino« (Ljubljana 1976); »Leninov boj za revolucionarno marksistično stranko in njegova vizija socializma« (Ljubljana 1979) ter »Carizem, revolucija, stalinizem« (Ljubljana 1980). Prav tako je obsežen njegov opus razprav in strokovnih člankov, ki so vezani na obravnavo problematike mednarodnega delavskega gibanja, predvsem pa na proučevanje Lenineve vloge in borbe za utrditev marksističnih načel, tako v mednarodnem delavskem gibanju kot tudi v »Rusiji« pred in po Oktobru.

Knjiga »Boj za Leninovo dediščino« je plod avtorjevega mnogoletnega zbiranja gradiva, zbirke dokumentov in časopisnih člankov. Kot je pisec zapisal v Spremni besedi, mu je za to knjigo bila potrebna temeljita bibliografska priprava in številne poprejšnje študije, s pomočjo katerih se je šele lahko lotil nadaljnjega proučevanja, katerega rezultat je pričujoča knjiga. Koliko truda je bilo potrebno za to delo, dokazuje obsežna bibliografija, ki obsega kar 55 strani knjige, kakor tudi dejstvo, da je avtor uporabljal gradivo bibliotek v Moskvi, Berlinu, Leipzigu, na Dunaju in drugod.

Britovškova knjiga ima izrazito historično rekonstruktiven značaj. Ob temeljitih branjih spoznamo v historičnem zaporedju vso globino in ostrino frakcijskih bojev v mladi sovjetski državi, kakor tudi Leninov bistroumni način reševanja zapletenih problemov, ki je bil bistveno drugačen od metod, ki so jih uporabljali njegovi politični dediči (Stalin, Trocki, Zinovjev, Kamenev, Buharin). Nadalje spoznavamo nesoglasja med Leninom in Stalinom v času, ko je Lenin zapuščal politično prizorišče zaradi bolezni, kakor tudi prizadevanje bolnega Lenina, da bi s svojimi reformnimi predlogi dal mladi sovjetski državi socialistično vsebino. Vendar se Lenina prizadevanja niso uresničila, kajti po Leninovi smrti, kakor ugotavlja avtor, se je razplamtel boj za politično oblast med njegovimi nasledniki, medtem ko so bila socialistična načela postavljena v drugotni plan. Pri obravnavi te problematike je dal avtor poudarek na Stalinov vzpon in njegov obračun s Trockim oziroma levo opozicijo po Leninovi smrti.

Britovškova knjiga daje zelo dober pregled in analizo dogajanj v mladi sovjetski državi v njenih najtežjih trenutkih, ko je zgubljala in izgubila svojega velikana — Lenina. Poudariti tudi moramo, da to delo predstavlja temelj ne samo za razumevanje takratnega sovjetskega trenutka, ki je imel daljnosežne posledice, ampak pomeni tudi ključ za razumevanje vzponov in padcev v mednarodnem delavskem gibanju med obema vojnama, v katerem se odražajo sovjetski frakcijski boji navzven.

Knjigi je na koncu dodan še širši povzetek v angleškem, nemškem in ruskem jeziku, kakor tudi bogato dokumentarno fotografsko gradivo.

Naj na tem mestu še opozorimo, da je knjiga vzbudila pozornost širše javnosti, saj je bila izdana tudi v srbohrvaškem jeziku, v Zagrebu 1981. leta pri založbi Stvarnost z naslovom »Borba za Lenjinovo nasljeđe«.

Av gust Lešnik

Marjan Britovšek, **Carizem, revolucija, stalinizem** : Družbeni razvoj v Rusiji in perspektive socializma. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1980, 1. in 2. knjiga. 494 + 307 strani.

Pisec Boja za Leninovo dediščino in uvodnih študij v novi slovenski izdaji Leninovih izbranih del se v tem delu loteva enega ključnih problemov zgodovine komunističnega gibanja, ki je bistveno in usodno vplivalo na polpretekli in sedanji razvoj marksistične misli ter celotnega — ruskega in mednarodnega — delavskega gibanja: stalinizma. Ta problem, ki se ga vse prepogosto obravnava površinsko in aktuali-

stično, raziskuje Britovšek v kompleksnem zgodovinskem procesu njegovega nastajanja. Avtor je delo zasnoval v obliki sintetičnega zgodovinskega orisa družbenega razvoja domala stotih let v Rusiji od pomladi narodov 1848 do vključno procesa destalinizacije, ki ga je začel Hruščov. Razdeljeno je v tri tematske sklope: 1. Marx in Engels o carizmu in revolucionarnih perspektivah v Rusiji; 2. Leninov koncept revolucionarne partije med buržoaznodemokratsko revolucijo 1905—1907, oktobrsko socialistično revolucijo 1917 in graditvijo socializma; 3. Oblikovanje Stalinove osebne oblasti in dogmatska praksa v razvoju socializma.

V prvem delu nas avtor seznani s situacijo v Evropi v obdobju svete alianse in buržoaznodemokratskih gibanj, z vlogo in pomenom ruskega carizma v letih 1848/1849 in njegovo oceno v spisih Marxa in Engelsa. Avtor nas tu posebej opozarja, da sta Marx in Engels v Rusiji videla silo, ki nenehno in povsod ogroža meščansko demokratsko revolucijo in še posebej socialistično, ki sta jo predvidevala. Ruske družbene razmere, gospodarstvo in kultura sta ocenjevala s stališča ruske zunanje politike. Rusija ju je vse do šestdesetih let 19. stoletja zanimala le kot dejavnik zunanje politike. Na ruske družbene razmere sta gledala iz zornega kota trenutne politične strategije; njuni pogledi so vsekakor logična sklenjena celota, povezana z njuno politiko, upanji, uspehi in porazi.

Avtor nas seznanja tudi s stiki klasikov marksizma z ruskimi političnimi emigranti, z njunim ideološkim sporom z Bakuninom ter Marxovimi in Engelsovimi teoretičnimi napovedmi o notranjem razvoju Rusije. V tem kontekstu je avtor osvetlil stališče Marxa in Engelsa o ruskih emigrantih in prodorne napovedi notranjega razvoja Rusije. Njune predstave o Rusiji so se vse bolj diferencialne na predstavo Rusije kot okostenele aristokracije in despotizma ter na Rusijo agrarne revolucije. Pričakovanje revolucionarnega razvoja v Rusiji je postalo za Marxa in Engelsa, po uvedbi kmečkih reform, stalna teza.

V drugem tematskem sklopu spoznavamo Leninovo obdobje. V ospredju avtorjeve razčlenbe je prikaz zgodovinskega procesa nastajanja in oblikovanja leninskega tipa stranke z razčlenitvijo idejnih tokov v stranki, poseben poudarek pa je dan drugemu kongresu ruske socialdemokratske stranke, na katerem je prišlo do razcepa na boljševike in menjševike in do ostrih frakcijskih bojev. Spoznavamo Leninovo strateško in taktično linijo RSDDP v obdobju buržoaznodemokratske revolucije 1905—1907, o kateri je Lenin dejal, da »brez takšne generalne repetitije kot leta 1905 bi bila nemogoča revolucija leta 1917, tako buržoazna februarska, kot tudi proletarska oktobrska«. Prav zato je pisec posvetil posebno pozornost analizi in podrobni osvetlitvi taktičnih stališč boljševikov in menjševikov o poglavitnih vprašanih, ki jih je revolucija postavljala na dnevni red. Posebno pozornost posveča pisec Leninovi dejavnosti v obdobju med vojno. Spoznavamo Leninovo aktivnost in prizadevanje, da bi se uveljavile njegove revolucionarne zamisli v mednarodnem delavskem gibanju. Idejno razjasnjevanje v okviru zimmerwaldske levice in Leninovo premagovanje taktičnih nesoglasij v teoriji in praksi o vprašanju razorožitve in samoodločbe narodov je postalo na predvečer revolucionarnih pretresov v Rusiji eno poglavitnih vprašanj Leninovega idejnega boja. Sledi prikaz od februarske do oktobrske revolucije, graditve mlade sovjetske države, Leninove vloge pri oblikovanju sovjetske ustave in federacije ter prikaz borbe za premagovanje kriz v RKP(b) v letih 1918 do 1922.

Drugi tematski sklop in s tem prvo knjigo zaključuje avtor z Leninovim testamentom: »Nisem prepričan, da bo to oblast znal Staljin vselej zadosti previdno uporabljati... Staljin je preveč surov... zato predlagam tovarišem, naj premislijo, na kakšen način bi premestili Stalina s položaja generalnega sekretarja«.

V drugi knjigi oziroma tretjem tematskem sklopu pisec obravnava Stalinovo obdobje, in to predvsem z vidika nastajanja in oblikovanja njegove despotske oblasti. Ta del je pisec razdelil na več poglavij. V uvodnem poglavju obravnava frakcijske spore v RKP(b) in njihovo reševanje med Leninovo boleznijo, ko so se začele kazati negativne poteze Stalinovega značaja. Iz tega zornega kota je pisec razdelil Stalinovo obdobje na dva dela. V prvem obdobju do smrti Kirova (1934) nas Britovšek seznanja z dramatičnim politično-ideološkim bojem, ki so ga bili na življenje in smrt — Stalinov boj z novo levo opozicijo (Zinovjev, Kamenjev) in z levo združeno opozicijo s Trockim na čelu, kateremu sledi še Stalinov spopad z desno usmerjeno Buharinovo opozicijo. Po smrti Kirova sledi drugo obdobje. Pisec prikazuje na podlagi dosegljivega gradiva razraščanje Stalinove despotske oblasti ter njegovo zmotno teorijo o odmiranju države s krepitvijo terorja do neslutnih razsežnosti in ovrednoti za marksizem-leninizem nepojmljivo razraščanje kulta osebnosti, ki je preseljevalo celo kult ruskih carjev. Prav zaradi tega je avtor upravičeno dal svojemu delu naslov Carizem — revolucija — stalinizem, saj zgodovinske korenine stalinizma, kot birokratsko-etatične deformacije socializma, ustrezajo družbenim razmeram ruskega carizma in segajo do njih. Svoje delo avtor zaključuje s poglavjem Epilog k procesu destaliniza-

cije po XX. kongresu v Sovjetski zvezi, v katerem opisuje prizadevanja Stalinovih naslednikov (Hruščov), da bi odpravili najhujše deformacije, ne da bi se lotili poglobljene analize geneze tega pojava. Pri tem avtor poudarja, da je praksa sodobnega socializma potrdila teze klasikov marksizma, da je za marksizem bistvena odprava izkoriščanja, da pa so poti za odpravo izkoriščanja različne. Program ZKJ postavlja v središče pozornosti delovnega človeka, neposrednega proizvajalca, ki mora postati z razvojem socializma samoupravljevec, ki se zaveda, da izvirajo vse pravice iz dela. To je edino resnično merilo za oceno razvoja socializma prehodnega obdobja.

Dr. Marjan Britovšek s tem delom samo potrjuje, da je odličen poznavalec ruskega in mednarodnega delavskega gibanja pred Oktobrom in po njem. Naj poudarimo, da je delo vzbudilo veliko pozornost slovenske javnosti, saj odpira številna zgodovinska, idejna in politična vprašanja ter predstavlja izhodišče za širše spraševanje o stalinizmu, »kultu osebnosti«, Oktobru in njegovi usodi. Prav zaradi tega se je uredništvo Naših razgledov odločilo povabiti večje število družboslovcev, zgodovinarjev in publicistov, da v kratkih prispevkih opredelijo svoj pogled na vprašanja, ki jih odpira Britovškova knjiga. Zato na tem mestu opozarjam na številne prispevke in poglede — objavljene v Naših razgledih v drugi polovici 1981. leta — ki osvetljujejo z različnih zornih kotov problematiko stalinizma.

August Lešnik

Boris Prikril, Tri tisoč let pomorskega vojskovanja: Največje pomorske bitke v zgodovini. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1980, 417 + 58 str. prilog.

Spopadi na morju so že od nekdaj pritegovali pozornost. O tem pričajo številna vojaškozgodovinska dela, ki se ukvarjajo z njimi. Hrvat Boris Prikril je nedvomno najbolj znan jugoslovanski avtor s tega področja, predvsem po svojih knjigah o pomorskem vojskovanju v drugi svetovni vojni. Avtor teh vrstic je v svojih osemletkarskih in gimnazijskih letih tako navdušeno požiral Prikrilove knjige, da more z nekoliko pretiravanja trditi, da jih je znal na pamet.

Tokrat se je lotil Prikril zelo zahtevne naloge: orisati vse pomembnejše pomorske spopade, kar jih beleži zgodovina. Slovenska izdaja njegovega dela Tri tisoč let pomorskega vojskovanja je bila »premiera« tudi v jugoslovanskem okviru, saj je prehitela hrvaško izdajo. Priključila se je hoteni ali nehoteni seriji poljudnoznanstvenih vojaškozgodovinskih knjig domačih in tujih avtorjev, ki jih v zadnjem času pospešeno izdajajo slovenske založbe.

Prikril začenja svoj pregled z slavno pomorsko bitko pri Peluziu v Nilovi delti, v kateri so Egipčani faraona Ramzesa III. leta 1190 pred n. št. premagali še danes skrivnostno »pomorsko ljudstvo«. Sledi natančen prikaz pomorskih bitk v grško-perzijskih vojnah, ki so dosegle svoj vrh z grško zmago pri Salamini, temeljit oris pomorskega vojskovanja v rimskem času, zlasti tovrstnih spopadov v punskih vojnah, operacij bizantinske in arabske mornarice ter oris pomorskih roparsko-osvajalnih podvigov Vikingov ter Normanov.

Za nas je nedvomno zelo zanimiv avtorjev prikaz delovanja hrvaške mornarice v srednjem veku, ko je tudi v meddržavnem okviru pomenila veliko udarno moč. V tem poglavju obravnava Prikril tudi beneško pomorsko moč, pomorske operacije v času križarskih vojn ter beneško-genovske spopade za premoč na morju. Precej pozornosti posveti francosko-angliškim pomorskim spopadom v »stoletni vojni« v 14. stoletju ter bitkam v Sredozemlju, ki so dosegle svoj vrh v znani bitki pri Lepantu leta 1571. V tem delu knjige prikaže avtor junaštvo Uskokov na morju ter razcvet bokeljskega in dubrovniškega pomorstva.

Težišče pomorskega vojskovanja se v naslednjem zgodovinskem obdobju prenese v zapadno Evropo, njegova temeljna značilnost pa je postopna krepitev moči angleškega pomorstva. Zelo natančno sledimo polomu španske »nepremagljive armade«, dolgotrajnim pomorskimi spopadom med Anglijo in Nizozemsko ter angleškemu obračunu s francosko mornarico v začetku 18. stoletja. Naslednja za zgodovino pomorskega vojskovanja zelo pomembna poglavja knjige prikazujejo angleško-francoske bitke v drugi polovici 18. stoletja in še zlasti spopade v času francoske revolucije ter Napoleona, ki dosežejo svoj vrh v Nelsonovih zmagah pri Abukirju in Trafalgarju.

Pomembne novosti v pomorskem vojskovanju in opremljanju vojnih ladij so se pojavile sredi 19. stoletja v krimski ter ameriški državljanski vojni. Razumljivo je, da je v Prikrilovem delu zelo naglašena bitka pri Visu leta 1866, saj so večino posadk avstrijskih vojnih ladij, ki so premagale tehnično močnejše italijansko ladjevje, sestavljali naši pomorci. Sledi poglavje o pomorskih bitkah na Daljnem vzhodu na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Tu je značilna rast japonskega vojnega ladjevja, katerega moč je jasno potrdila velika zmaga nad ruskim ladjevjem pri Čušimi leta 1905.